

УДК 327 (481+4ЄС)

## Особливості становлення відносин Норвегії з європейськими співтовариствами

Б.Ю. БАРНА

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна,  
E-mail: bogdan.barna@onet.eu

### Авторське резюме

Враховуючи подальше зближення України з ЄС, виняткової значимості набуває вивчення особливостей взаємодії з цим інтеграційним утворенням інших європейських країн, що добровільно самоусунулись від активної участі в об'єднаних процесах на континенті. Винятково корисним є досвід Норвегії, що розбудувала альтернативний повноцінному членству формат відносин з Європейським Союзом. З огляду на своєрідний шлях державотворення та внутрішні особливості розвитку, норвезьке суспільство чутливо ставилось до спроб делегувати частину національного суверенітету наддержавним органам та прагнуло залишатись поза межами ЄС. На початковому етапі формування Об'єднаної Європи серед норвезців не спостерігалось зацікавлення інтеграційними процесами, що розглядались радше як «континентальний проект». Проте в Осло не могли залишити поза увагою поступове посилення європейських співтовариств. Хоча уряд цієї країни неодноразово висловлювався за повноцінне членство, однак через відсутність суспільної підтримки був змушений зосередитися на розбудові «норвезького методу» європейської інтеграції, для якого властива адаптивність, вибірковість і гнучкість. Це помітно у період перед створенням Європейського Союзу і відповідно формуванням Європейського економічного простору, коли Норвегія надала перевагу вільній торгівлі, однак відмовилась від набуття повноцінного членства. Для України важливо врахувати норвезький досвід. Враховуючи, що вступ у ЄС для нашої держави є довгостроковою перспективою, нині буде більш доречно зосереджуватись на опрацюванні власного «українського методу» європейської інтеграції, що дозволить якнайкраще захистити державні інтереси, хоча при цьому формально залишаючись за межами ЄС.

**Ключові слова:** відносини; співпраця; членство в ЄС; Норвегія; європейські співтовариства; Європейська асоціація вільної торгівлі; Європейський економічний простір.

## Particular features of the development of the relationship between Norway and the european communities

B.YU. BARNA

Ivan Franko national university of Lviv, Lviv, Ukraine, E-mail: bogdan.barna@onet.eu

### Abstract

The current rapprochement of Ukraine with the EU requires examining more meticulously the key features of interaction with the European Union of other non-EU European countries that voluntarily opted for the self-exclusion from the active participation in the process of unifying the continent. Extremely useful is the experience of Norway, which built up alternate to the full membership the format of relations with the European Union. Given the peculiar way of state-building process and interior peculiarities of development, the Norwegian society was particularly sensitive to attempts to delegate part of national sovereignty to supranational bodies and sought to remain outside the EU.

At the initial stage of building a «United Europe», disinterest was observed among Norwegians towards integration processes considered as «continental project». However, Oslo could not leave out the gradual strengthening of the European Communities. Although the government of this country has repeatedly advocated the full membership, but because of lack of public support, it had to focus on building «Norwegian method» of European integration. It features adaptability, flexibility and selectivity. This might be found in the period before the creation of the European Union and therefore before the formation of the European Economic Area, when Norway sought benefits of free trade, but refused a full membership.

**Key words:** relationships; cooperation; EU membership; Norway; European Community; European Free Trade Association; European Economic Area.

**Постановка проблеми.** Послідовне зближення України з Європейським Союзом обумовлює необхідність більш ретельного вивчення та всебічного осмислення досвіду розбудови відносин іншими європейськими державами з цим інтеграційним утворенням. У цьому контексті вигідно вирізняється Норвегія, що самостійно вирішила залишитись осторонь об'єднаних процесів на континенті та прагну-

ла розвивати власну стратегію взаємодії з ЄС. Ця північноєвропейська країна зосередила увагу на пошуку альтернативних форм співпраці як у двосторонньому, так і багатосторонньому форматах з Європейським Союзом без необхідності набуття повноцінного членства. З огляду на це, дослідження акумульованого півстолітнього досвіду інституціоналізації відносин Норвегії та ЄС відкриває можливості для запо-

зичення його окремих аспектів у контексті подальшого поглиблення співпраці України з Європейським Союзом.

**Аналіз досліджень і публікацій.** Переважна більшість наукової літератури розглядає взаємодію ЄС з іншими європейськими країнами з перспективи розширення, вважаючи інші альтернативні формати проміжними. Таким чином, часто залишається поза увагою проблематика двосторонніх відносин з державами, що добровільно відмовилися від членства у цьому інтеграційному угрупованні, як Швейцарія, Норвегія чи Ісландія. Серед найбільш помітних дослідників співпраці між Осло та Брюсселем варто згадати К. Арчера, Н. Грегера, С. Гштоль, І. Согнера. Недостатньо дослідженою залишається це питання і в українській науковій думці. Окремі аспекти цієї проблематики у власних публікаціях порушували такі вітчизняні науковці, як М. Гладиш, С. Ковальчук, Д. Пугачова. Водночас поза увагою українських дослідників залишилася тематика становлення та розвитку відносин Норвегії з європейськими співтовариствами.

**Мета дослідження.** Автор ставить собі за мету простежити ключові внутрішні та зовнішні аспекти формування політики Норвегії щодо співпраці з європейським співтовариствами. При цьому увага акцентується на особливостях розбудови двосторонніх відносин як альтернативи повноцінному членству.

**Виклад основного матеріалу.** Процес становлення державності Норвегії, її географічне розташування і демографічний потенціал, особливості економічного розвитку та проатлантична зовнішня політика обумовили стримане ставлення серед норвежців до інтеграційних проектів на європейському континенті. Проблематика членства в Європейському Союзі викликала радше нехарактерний для політичної культури цієї країни внутрішній антагонізм. З одного боку, опоненти вступу у ЄС розглядали Норвегію як своєрідне «укриття» від зовнішнього світу сповненого конфліктами, в якому знищується довкілля, посилюється економічна експлуатація та зростає бідність. Тому щоб забезпечити статус-кво та захистити норвежців від зовнішніх загроз, наголошувалось на необхідності зберегти повний контроль над суверенітетом. Водночас не йшлося про прагнення відмежуватись від решти світу, а навпаки вказувалось, що Норвегія може слугувати прикладом для наслідування для інших країн. Але для цього вона повинна вберегти самотність свого суспільства. З іншого боку, прихильники членства виступали за максимальне залучення Норвегії у міжнародну політику, зокрема шляхом вступу у ЄС. Зовнішній світ вони бачать як переплетіння взаємозалежних інтеракцій, в якому невелика Норвегія вже міцно інкорпорована. Підкреслювалось, що її економіка та безпека безпосередньо залежать від інших держав,

тому Норвегія не може собі дозволити ізолювати себе від своїх партнерів чи відмовитися від участі у процесі ухвалення рішень в інституціях, що безпосередньо впливають на добробут Норвегії, зокрема йшлося про Європейський Союз [7, с. 1].

Варто відзначити, що започаткування об'єднувальних процесів у Західній Європі не викликало особливого зацікавлення ні у норвезької політичної еліти, ні у суспільства загалом. Цьому було логічне пояснення, адже створення Європейського об'єднання вугілля та сталі не заохочувало до активної співпраці, оскільки продукція цих двох галузей складала 4,2% норвезького експорту, а це було лише 0,8% ВВП. Не менш інертною була реакція на підписання Римських угод 1957 р., які трактувались як формалізація співпраці «Континентальної Європи». Негативний досвід Другої світової війни, зокрема п'ятирічна німецька окупація, а згодом поділ світу на два антагоністичні табори обумовило небажання до швидкого зближення з рештою континенту. Не менш важливим був травматичний досвід статусу Норвегії як фактичної колонії спочатку у складі Данії, а згодом Швеції, що обумовило прагнення оберігати національну ідентичність і захищати суверенітет, а також протистояти спробам безпосереднього втручанням іززовні, зокрема за допомогою створення наддержавних структур. Помітну роль відігравав безпековий чинник, адже були побоювання, що зближення із західноєвропейськими країнами зашкодить нордичному балансу сил, який сформувався після війни, а факт можливого членства в європейських інтеграційних структурах міг би викликати жорстку реакцію з боку Радянського Союзу [9, с. 183-184].

Варто зазначити, що протягом двох десятиліть після завершення Другої світової війни європейська політика Норвегії перебувала у фарватері британських підходів. Велика Британія, як найбільший торговельний партнер Норвегії, виступила ініціатором створення наприкінці п'ятдесятих років минулого століття Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) як альтернативи Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС). Осло приєднався до нового угруповання без жодних застережень з огляду на те, що на той час Лондон був його ключовим економічним та безпековим партнером.

Значною перевагою ЄАВТ був міждержавний характер проекту, що виключав можливість створення наддержавних структур, і таким чином, на відміну від Європейських Співтовариств, знімав з порядку денного проблему конституційно-правового характеру для Норвегії, адже її парламент тривалий час відмовлявся вносити поправки в Основний закон щодо можливості передачі частини суверенних повноважень міжнародним організаціям. Таким чином, ця ініціатива не передбачала

наддержавних структур, не підважувала пріоритетних відносин з Великою Британією та не загрожувала проатлантичній орієнтації у сфері безпеки [1, с. 43].

Також вважалось, що англо-скандинавська система співпраці відрізнялась від системи взаємодії, яка розбудовувалась у континентальній Європі, а внутрішньо-економічні пріоритети Норвегії, як повна зайнятість чи соціальний захист, унеможлилювали її повноцінну участь у Європейських Співтовариствах [8, с. 16].

Однак коли Велика Британія задекларувала свій намір у 1961 р. вступити у ЄЕС, Норвегія вчинила так само. Проте такий крок у середині країни було сприйнято неоднозначно. Зокрема почав формуватися антиєвропейський рух, що згодом стане одним з визначальних чинників у розбудові відносин Осло та Брюсселя.

Так, у 1962 р. противники вступу в ЄЕС створили комітет «Рух проти Спільного ринку». У своїй риторичі вони акцентували на тому, що у норвезькій зовнішньополітичній традиції відсутній досвід глибокої інтеграції та вказували на загрозу, що іноземний капітал зможе взяти під свій контроль норвезьку промисловість, сільське господарство та рибальство. Також зазначалось, що у випадку вступу Норвегія буде змушена підпорядкувати свою соціальну політику наддержавним структурам у Брюсселі. Уряд відкидав ці побоювання, вказуючи, що у Римських угодах нема положень про спільну соціальну політику. Підкреслював, що надалі зберігатиметься пріоритет у відносинах з Лондоном та Північноатлантичним альянсом. Уряд наголошував, що саме вступ Великої Британії стане гарантом того, що не відбуватиметься розширення повноважень наддержавних органів європейських співтовариств та того, що зміцнюватиметься трансатлантична співпраця, створюючи таким чином додатковий інструмент для посилення відносин із Сполученими Штатами [6, с. 117-127].

Водночас у контексті передвступних приготувань Норвегія розпочала підготовку конституційних змін. У березні 1962 р. норвезьким парламентом було внесено поправки у ст. 93 Основного закону, що уможлилювали передачу частини повноважень міжнародним організаціям, а також можливість безпосереднього виконання рішень, які ухвалюються міжнародними організаціями. Таким чином, було покладено край правовим суперечкам про те, що вступ у європейські співтовариства не відповідає конституційним нормам [10, с. 249-250].

У підсумку в квітні 1962 р. норвезький парламент більшістю у 113 голосів (37 голосів було подано проти) схвалив рішення щодо подання заявки на повноцінне членство Норвегії в ЄЕС. Утім після вето французького президента де Голля щодо вступу Великої Британії, Норвегія відкликала власну заявку на членство. У пе-

ріод з 1963 р. по 1967 р. питання про вступ не піднімалося у внутріполітичних дискусіях.

Наступна спроба Норвегії була здійснена 1967 р., коли Велика Британія вдруге подала заявку на вступ до ЄЕС. Чергове вето Франції заблокувало переговори з Великою Британією, проте цього разу Норвегія не відкликала власної заявки, очікуючи на подальший розвиток подій. Після відставки де Голля переговори були поновлені. Така позиція з боку Осло була викликана його побоюваннями щодо можливої ізоляції з огляду на інтенсифікацію інтеграційних процесів у Західній Європі та необхідність зберегти тісні політико-економічні відносини з Великою Британією. Також значний вплив мав факт зростаючої залежності від зовнішньої торгівлі з ЄЕС, при цьому такі ключові партнери як ФРН вже були членами європейських співтовариств, а Данія чи Велика Британія розглядали таку перспективу як dokonаний факт.

У 1970 р. норвезький парламент офіційно підтвердив своє зацікавлення переговорами щодо повноцінного членства. Однак це питання розкололо суспільство країни. Реакцією на кроки уряду стало створення у квітні 1970 р. «Народного руху» проти членства Норвегії у Спільному ринку. До нього увійшли всі політичні сили, які раніше у 1962 р. і 1967 р. виступали проти вступу у ЄЕС. Також до нього влилися представники молодіжних крил усіх політичних партій, окрім консерваторів. Завданням руху було опонування потенційному вступу держави у ЄЕС та інформування населення про основні виклики пов'язані із норвезьким членством в європейському інтеграційному проекті. Меседжі адептів руху щодо наслідків такого кроку для норвезьких суверенітету та економіки були чіткими і зрозумілими. Вони, зокрема, підготували спеціальний контрзвіт до парламентського звіту щодо членства Норвегії в ЄЕС, у якому було піддано критиці Римський договір через ліберальні ринкові засади. Головний наголос робився на загрози втрати норвежцями контролю над власною економікою на користь Брюсселю та небезпеці значної соціальної несправедливості, яку міг спричинити вступ держави у ЄЕС. З погляду опонентів членства, ключовим у випадку Норвегії залишалися питання її автономії, зокрема вони піддавали сумніву можливість впливу країни на ухвалення рішень у межах ЄЕС. Активна антиєвропейська кампанія змусила уряд відмовитися від очікуваної позиції і у березні 1972 р. започаткувати медійну ініціативу «Так Європейському Співтовариству» [2, с. 44-49].

Референдум 25 вересня 1972 р. став переломним моментом для норвезької політики і суспільства: більше половини електорату (53,6%) виступили проти політики норвезького керівництва щодо вступу країни. Поразка проєвропейської політики на референдумі була спричинена низкою взаємопов'язаних причин,

насамперед йдеться про внутрішні відмінності соціального, економічного та політичного характеру усередині самого норвезького суспільства. З огляду на те, що проблема членства у ЄЕС призвела до глибокого розколу норвезького суспільства, її на тривалий час було усунуто з порядку денного політичних дискусій. Фактично питання про можливе членство перетворилося на табу, а відносини між європейськими співтовариствами та Норвегією на цьому етапі окреслювались як «мертвий період».

Негативні наслідки референдуму 1972 р. залишили перед Норвегією лише одну альтернативу: як і решта країн ЄАВТ – укласти угоду з ЄЕС про зону вільної торгівлі. Адже після приєднання Великої Британії, Ірландії та Данії, що відбулося 1 січня 1973 р., майже половина норвезького експорту спрямовувалась до ЄЕС. Після підписання у 1973 р. угоди про зону вільної торгівлі з ЄЕС, Норвегія перетворилася на частину ширшого торговельного простору, що формувалася в Західній Європі. Водночас контакти між країнами ЄАВТ та ЄЕС підтримувалися на технічному рівні, а більшість питань вирішувалась у двосторонньому форматі. Розвиток подій 1970-х років засвідчили правоту опонентів членства Норвегії у ЄЕС, адже коли воно перебувало у рецесії, у цій країні спостерігалось економічне зростання, спричинене насамперед відкриттям покладів нафти. Це дало змогу Норвегії уникнути стагнації, яка охопила країни континентальної Європи і Велику Британію. Загалом, економічна динаміка у цей період давала підстави стверджувати, що найкращим рішенням для Норвегії була саме вільна торгівля при збереженні незалежної економічної політики.

Хоча проблематика можливого членства не порушувалась, однак спроби підтримувати на належному рівні двосторонні відносини були постійними. Зокрема йшлося про можливість більш тісної взаємодії у зовнішньополітичній сфері, адже Норвегія прагнула до більш інтенсивних зв'язків з країнами-членами ЄЕС у контексті Європейської політичної співпраці, що була започаткована ще 1970 р. Після дискусій у норвезькому парламенті 1979 р. було ухвалено рішення щодо розширення співпраці країни з ЄЕС, а з 1981 р. були встановлено спочатку неформальні, а потім формалізовані стосунки з Президентством європейських співтовариств. Ці кроки були підтримані усередині країни, оскільки тут не йшлося про можливе членство [11, с. 121-122].

Іншим інструментом залучення Норвегії став так званий люксембурзький процес 1984-1989 рр., що сприяв налагодженню більш тісних відносин між країнами-членами ЄАВТ та ЄЕС та згодом слугував основою для створення Європейського економічного простору (ЄЕП).

Треба зазначити, що поступове поглиблення інтеграційних процесів на європейському

континенті викликало занепокоєння у норвезького уряду. Насамперед висловлювались побоювання щодо можливого збільшення тарифних бар'єрів для їхніх товарів, адже вже 70% норвезького експорту спрямовувалося в ЄЕС. Щоб мінімізувати потенційні загрози, ЄАВТ розпочала переговори з офіційним Брюсселем про створення ЄЕП з метою зближити два блоки. Ці наміри було конкретизовано у Люксембурзькій декларації 1984 р. Міністри ЄЕС та ЄАВТ погодились, що Європейський економічний простір повинен поєднати дві організації, однак його змістове наповнення залишалось невизначеним [2, с. 56].

Люксембурзька декларація започаткувала новий етап у відносинах між ЄЕС та ЄАВТ. З 1985 р. регулярного характеру набули зустрічі країн-членів ЄАВТ з представниками Комісії ЄЕС з метою обговорення та контролю двосторонньої співпраці. Країни ЄАВТ розпочали співпрацю з різними органами ЄЕС, наприклад з метою забезпечення стандартизації у різних сферах, зокрема з Європейським комітетом стандартизації та Європейським комітетом стандартизації у сфері електроенергетики, а 1987 р. з ними були укладено відповідні угоди. У 1988 р. було підписано Конвенцію про співпрацю у судовій сфері та виконання цивільних і господарських вироків тощо [12, с. 352].

Водночас треба ствердити, що, якщо у першій половині 80-их років для Норвегії у відносинах з ЄЕС достатніми були рамки люксембурзького процесу, то у другій половині 80-их років перспектива появи Спільного ринку змусила норвезьких політиків зосередити увагу на механізмах і процедурах, що мали призвести до поглиблення відносин у рамках концепції Європейського економічного простору.

Норвегія стала першою з країн ЄАВТ, яка зреагувала на кроки Брюсселю щодо створення Спільного ринку. У травні 1987 р. Міністерством закордонних справ був представлений так званий Європейський звіт [5, с. 157-158]. У ньому в стислій формі були проаналізовані наслідки Спільного ринку ЄЕС для Норвегії. Однак жодним чином не згадувалось про можливе членство. Головний акцент стосувався того, що тогочасний формат відносин жодним чином не відповідатиме інтересам Осло у випадку поглиблення інтеграції у межах європейських співтовариств. Наголошувалося на потребі зробити необхідні кроки для пристосування до умов функціонування Спільного ринку, щоб уникнути у майбутньому появи нових перешкод у торгівлі з європейськими партнерами. Підкреслювалось, що ця стратегія повинна передбачати як односторонні кроки, так і формат двосторонньої співпраці, так і багатосторонній підхід у межах ЄАВТ. З точки зору норвезького уряду було доцільно розпочати кроки для створення ЄЕП, який би забезпечив необмежений доступ до зони вільної торгівлі промисловими товара-

ми, співпрацю у сфері рибальства та сільського господарства, в окремих секторах послуг, а також гарантував рівні умови конкуренції [3, с. 40-42].

Бачення ЄЕС розбудови альтернативного членству формату взаємодії з країнами ЄАВТ, ініціатором якого став Жак Делор, фактично перекреслило більшість попередніх напрацювань. У нових реаліях завершення холодної війни та процесу трансформації європейських співтовариств у Європейський Союз, до якого прагнули вступити інші країни, зокрема безпосередні сусіди Норвегії, стало очевидним, що двосторонні рамки взаємодії будуть недостатніми для належної взаємодії Осло і Брюсселя. Обидві сторони були змушені зосередити свої зусилля на творенні нового, більш амбіційного формату відносин.

**Висновки.** Відмова Норвегії від членства у європейських співтовариствах після референдуму 1972 р. започаткувало становлення

гнучкого формату до європейської інтеграції, що передбачає як найтіснішу співпрацю без отримання членства. Незважаючи на відмову від членства, ця держава була змушена реагувати та адаптуватися до європейських інтеграційних процесів. Те, що розпочалося як прагматична відповідь на негативні результати референдуму поступово трансформувалося у цілісну стратегію, яку визначають як «норвезький метод» європейської інтеграції [4, с. 125]. Для України важливо врахувати досвід цієї північноєвропейської країни. Розбудовуючи відносини з Європейським Союзом, нашої державі варто усвідомлювати, що вступ у ЄС є довгостроковою перспективою, тому на сьогоднішньому етапі буде більш доречно зосереджуватись на опрацюванні власного «українського методу» європейської інтеграції, що дозволить якнайкраще захистити державні інтереси, хоча при цьому формально залишаючись за межами ЄС.

#### СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Allen H. Norway and Europe in 1970s [Text] / H. Allen. – Oslo: Universitetsforlaget, 1979. – 291 p.
2. Archer C. Norway outside the European Union Norway and European integration from 1994 to 2004 [Text] / C. Archer. – Routledge, 2004. – 240 p.
3. Archer C. Norway, European Integration and Atlantic Security [Text] / C. Arche, I. Sogner. – London: SAGE, 1998. – 191 p.
4. Eliassen K. Ever Closer Cooperation? The Limits of the 'Norwegian Method' of European Integration [Text] / K. Eliassen, N. Sitter // Scandinavian Political Studies. – 2003. – Vol. 26, № 2. – P. 125-144.
5. Gstöhl S. Reluctant Europeans: Norway, Sweden, and Switzerland in the process of integration [Text] / S. Gstöhl. – Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2002. – 269 p.
6. Miljan T. The Nordic countries: Europe's reluctant partners in The European Community and the outsiders [Text] / T. Miljan. – Don Mills: Longman, 1973. – P. 117-136.
7. Nelsen F. Norway and the European Community: On the Outside Moving In? [Text] / F. Nelsen. – Fairfax Virginia, 1991. – 27 p.
8. Pharo H. The third force, Athleticism, and Norwegian attitudes towards European Integration [Text] / H. Pharo. – Florence: European University Institute, 1986. – 37 p.
9. Popławski D. Outsiderzy integracji europejskiej: Szwajcaria i Norwegia a Unia Europejska [Text] / D. Popławski, J. Starzyk-Sulejewska. – Warszawa: Scholar, 2012. – 357 s.
10. Ramberg T. Sovereignty and cooperation [Text] / T. Ramberg // Fears and expectations: Norwegian attitudes towards European integration. – Oslo: Universitetsforlaget, 1972. – 207-279 p.
11. Saeter M. Norway: an EFTA road to membership [Text] / M. Saeter // EFTA and the EC implications of 1992. – Maastricht: European institute of public administration, 1990. – P. 115-133.
12. Weiss F. EC-EFTA relations: towards a treaty creating a European Economic Space [Text] / F. Weiss // Yearbook of European Law. – 1989. – P. 329-365..

*Стаття надійшла до редакції 09.10.2015*

#### REFERENCES:

1. Allen, H. Norway and Europe in 1970s. Oslo: Universitetsforlaget, 1979. 291 p.
2. Archer, C. Norway outside the European Union Norway and European integration from 1994 to 2004. Routledge, 2004. 240 p.
3. Archer, C., Sogner, I. Norway, European Integration and Atlantic Security. London: SAGE, 1998. 191 p.
4. Eliassen, K., Sitter, N. Ever Closer Cooperation? The Limits of the 'Norwegian Method' of European Integration. Scandinavian Political Studies, 2003, Vol. 26 (2), pp. 125-144.
5. Gstöhl, S. Reluctant Europeans: Norway, Sweden, and Switzerland in the process of integration. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2002. 269 p.
6. Miljan, T. The Nordic countries: Europe's reluctant partners in The European Community and the outsiders. Don Mills: Longman, 1973. pp. 117-136.
7. Nelsen, F. Norway and the European Community: On the Outside Moving In? Fairfax Virginia, 1991. 27 p.
8. Pharo, H. The third force, Athleticism, and Norwegian attitudes towards European Integration. Florence: European University Institute, 1986. 37 p.
9. Popławski, D., Starzyk-Sulejewska, J. Outsiderzy integracji europejskiej: Szwajcaria i Norwegia a Unia Europejska. Warszawa: Scholar, 2012. 357 s.

10. Ramberg, T. Sovereignty and cooperation / Fears and expectations: Norwegian attitudes towards European integration. Oslo: Universitetsforlaget, 1972. pp. 207-279.
11. Saeter, M. Norway: an EFTA road to membership / EFTA and the EC implications of 1992. Maastricht: European institute of public administration, 1990. pp. 115-133.
12. Weiss, F. EC-EFTA relations: towards a treaty creating a European Economic Space. Yearbook of European Law, 1989, pp. 329-365.

**Барна Богдан Юрійович** - здобувач  
Львівський національний університет імені Івана Франка  
Адреса: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1  
E-mail: bogdan.barna@onet.eu

**Barna Bohdan Yuriyovych** – applicant  
Ivan Franko national university of Lviv  
Address: 1, Universytets`ka Str., Lviv, 79000, Ukraine  
E-mail: bogdan.barna@onet.eu